

מגיד דבריו ליעקב - פרשת משפטים

איסור הליכה לערכאות / כולם מחויבים ל'שלחן ערוך' / מה שנקבע בבית דין של מטה - נפסק גם בבית דין של מעלה / זהירות בממון שיהיה ממון כשר / בן אדם לחבירו / על הגאון רבי ישראל סלאנט זצ"ל

פרשה משפטים פרשה גדושה במצוות

בעזרת ה' יתברך, נראה היום לדבר מענייני הפרשה וענייני הזמן (כדרכנו), פרשת השבוע פרשת משפטים, פרשה גדושה במצוות, יש בה חמישים ושלוש מצוות (ע' חומש רב פנינים ובספר מצות השם), ובאמת רש"י - שביאר לנו כל מקרא ומקרא, כל פסוק ופסוק, ובלעדיו לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו - כאן בפרשה שלנו האריך וטרח במיוחד יותר מכל המקומות בפירושו על התורה לבאר היטב היטב. כדאי להאריך וללמוד את העניינים הללו. וראוי בכל פרשה ופרשה שאדם ילמד אותה חומש תרגום עם רש"י, יש קבלה מגדולי האדמו"רים שמי שרגיל בלימוד הפרשה עם רש"י מידי שבת בשבתו, אחרי אריכות ימיו ישב בישיבה של רש"י. כך מביא קבלה בספר דברי יצחק (אות קא, וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בספר ויחי יעקב סי' ח).

אשר תשים לפניהם'

פוחתת הפרשה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' (שמות כא א), מפרש רש"י בשם רבותינו (עירובין נד:), 'אשר תשים לפניהם', אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה שנים או שלוש פעמים עד שתאה סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, (איני מטריח את עצמי לפרש את הכל, אלא הם יתייגעו אחר כך לעמוד על כל פרט ופרט וההבנה שבדבר), לכך נאמר 'אשר תשים לפניהם', כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם. (שיהיה 'ברור כשמש' לכל אחד ואחד מהם).

לפניהם ולא לפני עובדי אלילים'

דרשו רבותינו בגמרא (גיטין פח:): 'לפניהם', ולא לפני עובדי אלילים, עובדי עבודה זרה, ורש"י מביא את זה כאן: 'לפניהם', ולא לפני גוים, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאם בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את ה' ומייקר שם עבודה זרה להחשיבה, שנאמר 'כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים' (דברים לב לא), כשאויבינו פלילים זהו עדות עלולו יראתם. כך מפרש רש"י בשם רבותינו (וכ"ה ברמב"ם סוף הל' סנהדרין). וכאן הוזהרנו על האיסור החמור של הליכה לדרון בערכאות של גוים.

לְקוֹרֵא הַפְּרָשָׁה שְׁנַיִם מְקָרָא וְאַחַד תַּרְגוּמוֹ עִם פִּירוּשׁ רִשְׁי

כך כתוב ב'שלחן ערוך' (סי' רפה סעיף ב) שיהא אדם קורא שנים מקרא ואחד תרגום, וירא שמים לומד גם רש"י, כדי להבין את המקראות היטב. הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל כותב בספרו כף החיים (סי' כז אות ז), שהוא תמה על אותו בני אדם שאינם לומדים שנים מקרא ואחד תרגום עם רש"י, הרי כתוב ב'שלחן ערוך' שירא שמים יצא ידי כולם וילמד חומש ותרגום אונקלוס וגם פירוש רש"י. אלא מה? יש הרבה שהם אומרים, 'מה רוצים ממני? מרן בשלחן ערוך דיבר על אנשים שהם יראי שמים', אני עדיין לא זכיתי למדרגה הזו, בעזר ה' אולי במשך השנים אני אוכל ואני אעשה את זה... ותימה אם אדם אחר היה אומר עליהם שהם 'לא יראי שמים'.. כמה שהם יהיו כועסים ומקפידים עליו, 'מה אתה אומר עלי כאלה דברים?', אבל הוא על עצמו, יגיד את הכל כדי לפטור את עצמו מחיובים. 'מה רוצים ממני? אני אדם פשוט, אדם מן השורה'.. הכל כדי להקל מעצמו (וראה עוד בספר ויחי יעקב סי' ח).

רק לתורן את עצמו הוא אומר תירוצים אלו

זה תוכחה גדולה שאדם יראה את הסתירה 'מיניה וביה'. אם תבוא לאדם ותאמר לו: 'תשתדל יותר בתורה!', הוא יאמר לך: 'אני אדם 'ממוצע', מה אפשר לעשות? ! אני 'בינוני', קשה לי, 'מה אני ומה חיי תולעת ולא איש', 'עפר אני בחיי קל וחומר במותי', מה אתה רוצה ממני? כל מימרא דענוה שהוא יודע הוא יאמר לך כדי 'לתורן' את עצמו. אבל אם אחר היה אומר לו: 'אתה תולעת', 'אתה בינוני', וכו', כמה שהיה כועס.. רק בכדי להקל מעצמו חיובים ושיעבודים הוא אומר את הדברים האלה. 'אני לא זכיתי למדרגה של רצון שמים'.. מי יתן ואוכלה למדרגה הזו.. ה' יעזור'. אבל זה לא כך. צריכים להשתדל בזה. שנים מקרא ואחד תרגום. (היום בעונותינו יש שעושים 'שנים מקרא' על ה'עיתון'.. ואני לא מדבר על עיתונים שאסורים גם בחול..).

'שלחן ערוך' הוא מחייב את כולם ללא יוצא מן הכלל

וראוי להקדים הקדמה אחת נחוצה, ידועה ומפורסמת, אבל צריכים לחזור ולשנן גם את הדברים הידועים (כדברי הרמח"ל בהקדמה למסילת ישרים). צריכים לדעת שספר 'שלחן ערוך' זה ספר 'הלכה' מחייב בשני עולמות. זה לא ספר 'מוסר', 'הנהגה טובה', 'יתרון' 'חסידות' וכו', זה ספר 'הלכה' פסוקה', וכל יהודי באשר הוא יהודי משועבד וכפוף לכל ארבעת חלקי ה'שלחן ערוך'. הוא לא יכול לומר: 'את זה אני מקיים, ואת זה אני לא מקיים'. אין דבר כזה. אתה יהודי - ואתה מחויב לקיים כל ההלכות האמורות ב'שלחן ערוך'. נא"ה: וראה עוד דברי רבינו שליט"א בקונטרס תפארת חיים (עמוד סג). ע"ש].

אפילו בשמים כפופים למה שפוסקים חכמי ישראל בעולם הזה

כבר הזכרנו מה שאומרת הגמרא במסכת סנהדרין (קד ס"ב), שישבו חכמי ישראל, היה להם 'דיון' על אחד מהמלכים שהיו אצל כלל ישראל, האם יש לו חלק לעולם הבא או לא. אלה אמרו שאכן כן, יש לו חלק לעולם הבא. והאחרים אמרו שלא מגיע לו חלק לעולם הבא. וה'אוירה הכללית' הייתה שלאותו מלך אין לו חלק לעולם הבא. יצאה אש וליחכה את הספסלים שם, ולא התייחסו לזה. ולפני שהם הכריעו את הפסק, יצתה 'בת קול' מן השמים ואמרה להם: 'אנחנו מבקשים מכם 'בית דין של מטה', שאתם לא תתעסקו בענין הזה, אנחנו מבקשים מאתכם שברשותכם תוציאו עצמכם מהעסק הזה!'. ובאמת כך היה, הפסיקו את הדיון הזה, משכו את ידיהם מלדון בזה.

והמפרשים שואלים - כמדומני בשל"ה ועוד קדמונים אחרים (כ"ה בקובץ מאמרים ח"ב עמוד פד בשם ה'חפץ חיים', וכ"ה בכל כתבי החפץ חיים, דוגמא משיחות אבי מהדו"ח עמוד ס) - מאי כולי האי, מה החרדה הגדולה הזו משמים? למאי נפקא מינה? מה איכפת ל'בית דין של מעלה' בשמים מה שמחליטים חכמי ישראל כאן בארץ? וכי בשמים כפופים למה שיחליטו חכמי ישראל בעולם הזה? בית דין של מעלה יחליטו מה שהם רואים לנכון להכריע.

אלא אומרים המפרשים: גם בשמים כפופים ל'פסקים' כאן בארץ. אם חכמי ישראל היו מחליטים שלאותו מלך אין לו עולם הבא - בשמים היו עונים 'אמן' אחר הפסק הזה, והיו באים לאותו 'מלך' ואומרים לו: 'מצטערים, במחילה מכבודך - החוצה, תצא מכאן, אתה כבר לא בן העולם הבא, מקומך בגהינום, כך פסקו כעת בבית דין של מטה!', כי גם בשמים כפופים לפסק ולהכרעה של בית דין של מטה. לכן ביקשו מהם שלא יכריעו בזה, שלא יתעסקו בזה.

מכאן למדנו שמה שפוסקים כאן בעולם הזה זה מכריע לא רק בעולם הזה - אלא גם בעולם הבא². זה 'הלכה'. זה מחייב את כולם³.

² א"ה: זו לשון הרשב"א במשמרת הבית (בית ז שער ג דף ט ע"א): "כל מה שבית דין של מטה עושה, בית דין של מעלה מסכימין עמה". והוא על פי הירושלמי נדרים (פרק ו סוף ה"ח). וע' ש"ך יו"ד (סי' קפט ס"ק יג). ע"ש.

³ מעשה על הוראתו של ה'צמח צדק' זצ"ל
הגאון 'צמח צדק' מלכאוויטש, שהיה גאון אדיר, ענק שבענקים, (לפני מאה וחמישים שנה בערך), היה 'ספרא רבא', כתב 'תשובות' ו'ספרים' ו'חיבורים' לאין מספר. אומרים עליו שהוא כתב שמונים אלף "בוייגען" - 'מחברות' של חידושי תורה ופסקי הלכה. זה כמות אדירה. (קשה לימח' שלנו לעכל את זה). אומרים שהיה כותב בעמוד אחד, ועוד לפני שהיה הדיו מתייבש בראש העמוד, כבר היה גומר את העמוד כולו, מתוך מהירות הכתיבה האדירה שהייתה לו. רואים את הגאונות שלו ב'פסקים' שלו, ב'תשובות' שלו וב'חיבורים' שלו 'דרך מצוותיה' 'תורת חיים' (ויש עוד הרבה חיבורים נפלאים ממנו). מספרים עליו שהיה לו פעם תלמיד, רבי אליהו ריבלין, (בסוף ימיו עלה לארץ ישראל וישב ב'חברון', וכיהן כרב העיר 'חברון'), שבצעירותו בחוצה לארץ, נפל למשכב, נחלה באיזה חולי כבד, ומצבו היה חמור מאד, כמה שהשתדלו הרופאים לרפאות אותו לא עלתה בידם, היה זה חולי מסובך וקשה. ויום אחד כאשר כולם כבר נואשו ממנו, ה'רופאים' אמרו לו: "ימין ספורים, אין לך מה לעשות", הוא בא ושאל את הרב, 'כבוד הרב מה יהיה הסוף שלי? הרי כך וכך אמרו ה'רופאים', והם לא נותנים לי תקווה!'. אמר לו הרב: 'אחרי מה שאני מעיין ורואה ובודק את החולי שלך, אני דעתי שתעלה ל'ארץ ישראל', וזה יהיה 'רפואה' בשבילך!'. שאל אותו התלמיד: 'מה ענין שמיטה אצל ארץ ישראל?', וכי ארץ ישראל זה 'רפואה'? אמר לו הרב ע"ה: 'התברר לי, שבחולי הזה, אם הוא היה קיים בבהמה, (לא ב'בן אדם'), יש מחלוקת הפוסקים אם היא כשרה או טריפה, ולדעת מרן הבהמה כשרה, זה לא נקרא טריפה, ('טריפה' זה חולי שאין הבהמה מסוגלת לחיות י"ב חודש אתו, שתוך שנה היא ודאי תמות, כגון, ניקב קרום המח וכו', יש הרבה דוגמאות לזה, זה נקרא 'טריפה'), כך מרן מכריע להלכה ב'שלחן

כאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה'

ולעניינו יש לנו את ההלכה שמרן בשלחן ערוך חושן משפט בהלכות דיינים (סי' כו ס"א) מעתיק דברי ה'טור' (שם), **"אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים"**, אסור לדון אצל דיינים 'גויים', 'ר'גויים' זה לאו דוקא, אלא הוא הדין ואותו דבר אלה שהם דנים ופוסקים לפי חוקי גויים (אין הבדל), **"ובערכאות שלהם"**, שזה המקום שהם מתכנסים ושופטים בו, מה שנקרא 'בית המשפט', **"אפילו בדין שדנים בדיני ישראל"**, אפילו אם זכו לכוין לפסק של ה'שלחן ערוך' בדין הזה, הסברה של הגויים פוסקת כדברי ההלכה, יש בזה איסור, **"ואפילו נתצו שני בעלי דינים לדון בפניהם אסור"**, הם הסכימו בניהם שהם ידונו אצל הגויים, כך סיכמו מלכתחילה, אף על פי כן זה אסור, **"וכל הבא לידון בפניהם"**, בא לדון לפי דיניהם, **"הרי זה רשע, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה!"**. אני לא זוכר בכל ה'שלחן ערוך' כאלה לשונו נמרצים וחמורים! רק כאן, לרוב חומרת הדבר, של הדין לפי דיני הגויים, כאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה. ורש"י מפרש בשם רבותינו שהרי זה מחלל את ה'. כי הוא מייקר שם עבודה זרה להחשיבם.

אין מקיפין בחילול ה'

ולמדנו משנה שלמה: 'אחד שווג ואחד מזיד בחילול ה' (אבות פ"ד מ"ד), אין מקיפין בחילול ה' (קידושין ס"ע"א), יש עוונות שיש יותר 'קולא' אם אדם אם משום מה נכשל בהם בשגגה⁴, אבל בחילול ה' אין 'מקיפין', ו'מקיפין' הוא לשון 'הלואה', כמו שהחנווני 'מקיף' בחנות (קידושין שם). יש עוונות שהקב"ה ית"ש 'מאריך אפ', לא פורע מיד, 'אולי יחזור בתשובה, אולי יתקן את המעשים', מלמדים עליו זכות בשמים, אבל בחילול ה' אין מקיפין בחילול ה'.

התורה מקטרגת עליו בבית של מעלה

צריך להיזהר בדברים הללו עד קצה אחרון. 'הרים יד בתורת משה רבינו ע"ה', מי יכול להיות לוחם נגד ה'תורה'? מי יכול להיות לוחם נגד הקב"ה? אלה דברים חמורים ביותר, שה'תורה' תבקש מידו, ה'תורה' עומדת בשמים ומקטרגת עליו: 'ריבון העולמים, עשאוני בניך כהפקר גמור, בשביל כמה פרוטות...', איך יתכן כדבר הזה? אדם יחשוב קצת, יתבונן במעשיו. לפעמים זה קשה. 'אדם בהול על ממונו'. כל אלה שהולכים ל'ערכאות' של הגויים, אומרים: 'הרווחתי על ידי זה כך וכך'. תדע לך עם מי אתה 'מתחיל', עם מי יש לך 'עסק'. עם ה'תורה'! 'מרים יד בתורת משה רבינו ע"ה'. תחשוב ותשקול ותתבונן שלא להיות 'פזיז' ושלא למהר בדברים הללו. צריכים לזכור את דברי ה'שלחן ערוך' הללו היטב היטב.

התורה חוגרת שק עליהם!

ומרן בבית יוסף מביא 'תשובת הרשב"א' (ח"ו סי' רנד), שאלו אותו שאלה מעניינת: ב'ברצלונה' שב'ספרד' בזמן הרשב"א (לפני 700 שנה), היה דין ודברים, אחד שמתה בתו, והוא תבע את חתנו ב'ערכאות' של הגויים שיחזיר לו את ה'נדרוניה'. מה הטענה? שאף על פי שבדיני ישראל בעל יורש את אשתו (ב"ב קח), כך הלכה: 'הבעל יורש את אשתו', אשה שמתה בעלה

ערוך. לכן הוא אמר לו: 'תעלה לארץ ישראל!', כיון שכאן בארץ ישראל מרן הוא 'מרא דאתרא', וכיון שהוא פוסק שהיא 'כשרה' וזה לא 'טריפה' ממילא גם עליך חל ה'פסק' הזה ותהיה 'כשר' ולא 'טריפה', ותחיה לאורך ימים ושנים. וכך היה, עלה לארץ ישראל, וגר בחברון, והאריך ימים, ויש לו חיבור גדול 'אהלי יוסף' ועוד (ע') סיפורי חסידים לרש"י זווין ת"א תשט"ו עמוד תנו, הובא בתולדות המחבר בראש ספר אהלי יוסף הנ"ל, סוף עמוד 8, וע"ש עור. אם כאן פסקו כשר - זה כשר גם ב'בית דין של מעלה', ואם כאן פסקו 'טרף' - זה 'טרף' גם ב'בית דין של מעלה'.

⁴ חטא ב'שווג' חטא הוא!

יותר קולא הכוונה היא, שהוא לא יישרף בגהינום 'אלף מעלות' אלא רק 'חמש מאות וחמישים מעלות'.. זה ה'קולא'.. אנשים חושבים שאדם אומר 'שווג הייתי זה 'מצוה'.. צאו וראו, הרבה בני אדם אומרים לך: 'למה עשיתי כך? כי שווג הייתי, לא שמת לי לב', 'שכחתי', 'לא ידעתי', וכשהוא אומר לך את התירוץ הזה, הוא 'מחייך' לך.. תבדקו ותראו. אצלנו 'שווג' זה כמעט 'מצוה'.. לא חרוק מזה..

לדעת: 'שווג' זה גם 'עבירה', זה אחד שעשה היפך רצון הבורא יתברך. אמנם זה לא חמור כמו 'מזיד', אבל סוף סוף זה 'איסור'.

יורש אותה, (לדעת רוב הראשונים זה מן התורה⁵, ירושת הבעל דאורייתא, וכך הלכה), אבל טען האבא, שאף על פי כן, היות וכאן הכל יודעים שהם הולכים לפי דיני הגויים, וכל הנושא אשה יש 'אומדנא' ברורה במקום הזה 'כאילו התנה' שילכו לפי מנהגי הגויים, ולפי חוקיהם הממון של ה'נדרוניה' חוזר לאביה. כך שאלו את הרשב"א.

והשיב הרשב"א (להקשיב היטב, לשונו נפלא למד): **"נראה לי דאסור, לפי שהוא מחקה את הגויים, וזהו שהזיהיה התורה לפניהם ולא לפני גויים"**, לפני אומות העולם, **"ואף על פי ששניהם רוצים בכך"**, שניהם מסכימים ללכת לדון לפניהם, זה לא אומר שהקב"ה מסכים לזה.. הוא גם 'צד' בענין הזה, מוסיף הרשב"א: **"שלא הניחה התורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו חוקות הגויים ודיניהם"**. התורה לא הסכימה לזה שאנחנו נעשה מה שאנחנו רוצים, כי בזה אנחנו מייקרים את חוקותיהם של הגויים, נותנים להם חשיבות וערך, **"ולא אפילו לעמוד לפניהם לדין, אפילו בדבר שדיניהם כדיני ישראל"**, גם אופן כזה אסור. **"אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם, ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה, וכל שכן אם עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלה הסומך על 'משענת קנה הרצוצ' הזה, ועושה אלה מפיל חומות ה'תורה', ועוקר 'שורש' ו'ענף', וה'תורה' מידו תבקש!"**. לדעת: עם מי הוא 'מתעסק', עם ה'תורה'! מי נעשה ה'בר פלוגתא' שלו? מי יתבע אותו ב'בית דין של מעלה'? ה'תורה' מידו תבקש! **"ואומר אני שכל הסומך על זה ואומר דינא דמלכותא"**, טוען: 'דינא דמלכותא דינא', **"טועה וגולן"**. זה לא נקרא 'דינא דמלכותא' אלא 'דינא דגולנותא'. **"ואפילו גזילה ישיב, רשע מיקרי (ב"ק ס:). ובכלל עוקר כל דיני התורה השלימה. ומה לנו לספרי הקדוש המקדשים שחיברו לנו רבי, רבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, ואחריו רבינא ורב אשי, ילמדו את בניהם דיני גויים ויבנו להם במות טלואות בבתי מדרסי הגויים?!"**, ב'בתי מדרשות' של הגויים? **"חלילה, לא תהא כזאת בישראל ח"ו, שמא תחגור התורה שק עליהם!"**. (עד כאן מביא מרן הבית יוסף מתשובות הרשב"א). מה יש להוסיף על דבריו הקדושים של הרשב"א?⁵

חזר להיות 'בית דין של צדוקים'

היום לדאבוננו עושים גם 'ירושת הבת', אוי לנו שכך עלה בזמננו! בגמרא (ב"ב קטז רע"א) אמרו שעשו חכמים בארץ ישראל 'יום טוב' על שנצחו את ה'גויים', את ה'צדוקים'. (שהם היו כמו ה'קראים', שהיו מאמינים רק ב'תורה שבכתב' אבל לא ב'תורה שבעל פה'). הם טענו שבת יורשת במקום שיש בנים, אם אדם מת והניח כמה בנים ויש גם בת גם היא יורשת. ואילו חכמי ישראל אמרו בת יורשת רק כאשר שאין בנים. אבל כשיש בנים לא יורשת. (אפילו 'אגורה' אחת לא). ביום שהצליחו לנצח את הצדוקים הללו עשו חכמי ישראל 'יום טוב', היה להם ליום של 'שמחה וששון', על שברוך ה' עלה בידנו לשבור 'מלחצות רשע'. אבל היום לצערנו זה לא כך, חזר להיות 'בית דין של צדוקים', הולכים לפי כל חוקי ה'טורקים' וה'עותמנים', שחיבר אותם איזה שיכור שוטה תורכי, וזה מקודש בעיניהם, 'קדוש קדוש קדוש', ו'תורת משה' צריכה 'לחגור שק', על שב'פלטריין של מלך' כך הם נוהגים, 'הגם לכבוש את המלכה עמי בבית' (אסתר ז ח), זה המצב היום..

וזה שכית, אדם מת והשאיר איזה בת, ולפי החוקים שלהם כולם צריכים לחתום על ה'ירושה', ואם הבת לא חותמת, לא יכולים לקבל את הירושה כלל, אומר לו ה'גיס': 'אם אתה רוצה שאשתי שהיא אחותך תחתום על זה, תיתן לנו כך וכך אלפים וכך אחוזים מהירושה. ואם לא תסכים, היא לא

כבר הזכרנו דברי הגאון ר' חיים ואלזינער זצ"ל (רוח חיים אבות פ"ב מ"א), שההבדל הוא לא הבדל גדול. אם אדם ב'שגגה' היה לוקח 'כוס רעל' ושותה, (ב'שגגה', ב'טעות' גמורה, הוא רצה לשתות 'יין' ובטעות לקח 'רעל' ושתה את זה), 'שווג קרוב לאונס' היה, האם הוא ימות או לא ימות? .. ודאי שימות. כי 'רעל' ממת. אותו דבר לגבי 'עבירה'. 'אין הנחש ממית אלא החטא ממית' (ברכות לג). זה היה ב'שווג', אבל בכל זאת, זה 'רעל'. צריך על זה 'תשובה וכפרה'. [א"ה: וראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ד (פרשת ויצא תשע"ט, עמוד כח הערה יח). ע"ש].

ה'תשובה' וה'כפרה' על איסור דרבנן בשווג

ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' שלד סעיף כו) מביא הרמ"א (שם) והאחרונים (ע' משנ"ב שם ס"ק עח ושע"צ ס"ק סה) שאדם שחילל שבת באיסור 'דרבנן', (לא באיסור 'דאורייתא'), וגם היה ב'שווג', לדוגמא, הוא שכח והזיז 'מוקצה' בשבת בשגגה, שזה איסור 'דרבנן', ובשגגה היה, מה כפרתו? צריך להתענות ארבעים יום! זה דוגמא כדי שאדם יתפוס מה זה החטא של 'שווג'. גם 'שווג' זה 'עוון'.

⁵ ככתוב בשו"ת רדב"ז (ח"א סימן ס"ז) ובספר חקרי לב (אה"ע סימן מ"ה דצ"ט ע"ב) ושו"ת שער אשר (אה"ע ס"ס לו דק"א ע"ג) ועוד.

תחתום. וכל הירושה תהיה בכלל 'יהא מונח עד שיבוא אליהו'.. זה עוון חמור, זה עוון פלילי. בת לא יורשת במקום שיש בנים! אדם שעושה דברים כאלה, שידע שיש לו חלק ונחלה בחילול שם שמים, בייקור שם עבודה זרה, וה'תורה' עומדת ומקטרגת עליו בשמים!

זהירות בממון שיהיה ממון כשר

ואם הוא מחפש ממון, שיחפש ממון כשר. יתפלל לקב"ה שימציא לו ממקום אחר פרנסתו, בנחת ולא בצער, ברווח ולא בצמצום, בהיתר ולא באיסור, ולא שיהיה 'עכברא דשכיב אדינריה' ('ע"פ סנהדרין כט:), יתפוס את המשפחה שלו, יאמר להם: 'אם אתה לא חותמים לי ונותנים לי 'מעשר ראשון' ו'מעשר שני' ו'מעשר עני' ו'תרומה גדולה' וכו' (נעשה 'כהן'..), לא תקבלו כלום.. אני לא אחתום על שום דבר..'. הוא לא 'ירוויח' מזה. הוא מפסיד מזה. הוא מפסיד את חלקו בעולם הבא רח"ל⁶. לדאבונו הרבה פעמים שכח, שכשאר מתעורר איזה 'סכסוך' בין שנים, מיד הולכים ל'עורך דין', ל'ערכאות'.

לעורר על האיסור של הליכה לערכאות

זה מה שרצינו להזכיר פעם אחת בשנה, שיעור שכחה י"ב חודש (ברכות נח:). את הענין הזה של איסור הליכה לערכאות של גויים, (אולי צריך יותר). כי לדאבונו עדיין לא זכינו לכך שמלך המשיח 'יעמיד הדת על תילה' כמו שצריך, שהכל יתנהל כמו שצריך, כדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (ר"פ יא). יהי רצון שיהיה בב"א. לכן לפי ערכנו ומצבנו עכשיו צריך להכיר ולהזהיר שאדם לא יקל ראש בדברים הללו, יש בזה חילול ה', ואחד שונג ואחד מיד בחילול ה'. די לנו שאנחנו רואים שלדאבונו הרב מידת הדין מתוחה, כל יום ויום יש צרות שונות ומשונות, למא להוסיף עוד? שאדם יהיה זריז וזהיר בדברים הללו. צריכים להתרחק מזה כמטחוי קשת.

'עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל'

כבר הזכרנו דברי הרד"ק ע"ה - רבי דוד קמחי, היה מגדולי רבותינו הראשונים - איך שהוא מפרש את הפסוק בספר ירמיה: 'עושה עושר ולא במשפט, בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל' (ירמיה יז א), ירמיה הנביא צווח ואומר, מי שעושה עושר, זה כמו 'קורא דגר ולא ילד' (ירמיה שם), כמו שיש עוף ה'קוקיה' (רש"י ירמיה שם) שהיא הולכת ומלקטת בצים של עופות אחרים, ויושבת ודוגרת עליהם, ואומרת 'עכשיו יהיה לי צאצאים משלי', עד שהם בוקעים ויוצאים, וכל אחד הולך ופרח למקומו, כך זה עושה עושר ולא במשפט. שהוא יפסיד את הכל, זה לא יישאר אצלו. שואל הרד"ק: מי עוזב את מי? הוא את הממון, או הממון אותו? והתשובה: שניהם אמת. לפעמים הוא ימות בחצי ימיו (בר מינן), והעושר הזה ילך לאבדון, ולפעמים להיפך, כל ממון יילך לאבדון, ולא יישאר לו ממנו פרוטה אחת. אדם צריך לדעת: ממון שיש לאדם - צריך שיהיה ממון כשר דוקא. ממון המגיע על ידי 'ערכאות' זה גזל גמור.

⁶ משלו הנפלא של החפץ חיים וצ"ל

יש מעשה מפורסם עם רבינו הגדול החפץ חיים וצ"ל, שבאו וסיפרו לו, שיש בקהילה אחת של יהודי שמצות שבת 'קצרה' היא אצלו. מה הפירוש 'קצרה'? כשנכנסת 'שבת', כולם כבר נמצאים ב'לכה דודי', ורק אז הוא נזכר לסגור את החנות שלו, והוא רץ לביתו להתרחץ לכבוד שבת. ואחר כך בצאת שבת, כשכולם עוד בתפלת 'ערבית', עוד לפני 'הבדלה', כבר ה'חנות' שלו פתוחה.. נמצא שמשני הכיוונים הוא 'מקצר' את השבת, כי הוא רוצה 'להרוויח' עוד כמה אלפים, עוד 'פרנסה'.

ואומרים שה'חפץ חיים' שמע את זה הוא 'צחק' ו'חיך', אמר להם: 'משל למה הדבר דומה, לאותו יהודי בעל 'בית חרושת' שהיה לו איזה גוי שהוא היה מסתחר אתו. מה היה המסחר? אותו גוי היה מביא לו תמיד 'שקים' של 'תפוחי אדמה', הוא היה קונה ממנו שקים של הייבול החדש של 'תפוחי אדמה', והיה שופך את כל השקים למחסן שלו, ועל כל שק שאותו גוי היה שופך לו במחסן, היה היהודי עושה סימן של 'קו אחד' ב'גיר' על הקיר. ולאחר מכן היו סופרים כמה קווים עשו, ולפי זה משלם לו את המחיר על השקים הללו. יום אחד הגוי אמר שהענין הזה שהיהודי עושה את הרשימה עם ה'גיר' על ה'קיר' הזה זה לא מוצא חן בעיניו. אמר לו היהודי: 'מה אתה רוצה שנעשה?', אמר לו: 'אופן אחר, על כל שק שאני אזרוק לך למחסן, אתה תניח על השולחן 'קופיקה' אחת, (שזה שווה ל'שקל' בערך), ואחר כך נספור את מספר השקלים, ונדע את מספר השקים שנתתי לך!'. והסכים היהודי, וכך עשו, ותוך כדי השפיקה של השקים, רק גרע אחד היהודי 'סובב את הראש' לצד השני, הגוי לקח כמה 'קופיקות' לכיסו.. (הרוויח כמה 'שקלים'..), רק אחרי שסיימו לפרוק את כל הסחורה, התחילו לספור את ה'קופיקות' שעל השולחן, ורק אז 'תפס' והבין

הנזק המגיע על ידי ממון שלא בא בישרות ובכשרות

ולוהי ידוע: ממון שבא שלא ב'כשרות' - יש לו רק 'תכונה' אחת: 'להרוס' ו'לקלקל' ו'להחריב' ממון שבא לו ב'כשרות' וב'ישרות'. זה ה'רווח' היחיד שיש ממנו. ממון זה 'נדבק' לידיים⁸. צריכים להיזהר שלא יבוא לידי גזילה חלילה.

'התורה חסה על ממון של ישראל' וישנם דרכים כשרות

'אדם בהול על ממון' (שבת מג:), ולפעמים כשיש איזה ענינים של דין ודברים של בין אדם לחבירו, הוא רוצה להציל את ממון, ולא בורר לו את הדרכים ה'כשרות' דוקא.. וחלילה וחס, כבר הזכרנו ופתחנו דברינו בדבריהם הנוראים של רבותינו, כמה שהם רותמים על הדברים האלה. ואם יאמר לך אדם 'מה אני אעשה? וכי אתן לכך שממוני יילך לבטלה?!', התשובה היא 'לא!'. 'התורה חסה על ממון של ישראל', התורה לא רוצה שאף אחד מאתנו יפסיד, אדרבא התורה רוצה את טובתנו, והיא נתנה דרכים, ללכת לבית דין לסדר את כל ה'טענות ומענות' שיש לו עם חבירו על הצד היותר טוב, ואם משום מה חבירו יסרב לבוא, יסרב לקיים את הפסק ואת ההכרעה, הוא יכול לקבל 'כתב סרבנות' ובאופן כזה התורה מתירה לו בשופי ובהיתר ללכת לכל 'בית משפט' שב'עולם שירצה'. (גם ל'בית משפט' של 'סיף', לפי החוקה ה'סינית'..). לא נכנס לפרטי ההלכה. אבל העיקר הוא ללכת לפי פסקי ה'שלחן ערוך'. לפי ההלכה הפסוקה. תורתנו לא הפקר. חוקי ופסקי ה'שלחן ערוך' מחייבים ומשעבדים את כולם, כולנו כפופים להם. אין אחד יוצא מן הכלל. ו'החכם עיניו בראשו' (קהלת ב יד) ו'רואה את הנולד', את מה שיהיה ב'סוף', לעתיד לבוא, מה יעמוד לזכותו ומה יעמוד כנגדו, לחובתו.

ההולך בדרך התורה והמצוות - לא יפסיד ולא יינזק

אמנם היצר יאמר לאדם, 'אי אפשר, איך אפשר להפסיד ממון, אתה תצא 'ערום ועריה' (יחזקאל טז ז), בלי כלום'. אלה הם טענות ה'יצר'. אבל צריכים לדעת, יש לנו כלל גדול, מי שהולך בדרך 'תורה ומצוות' מעולם לא ניזוק. לשון הרמב"ם (הל' מתנות עניים פרק י"ב) על מצות צדקה - אבל זה לאו דוקא על 'צדקה' זה על כל מצוותיה של תורה, 'תפילין' 'ברכת המזון' 'תלמוד תורה', כולם אהובות וכולם חביבות - 'לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ואין דבר רע, ולא היזק, נגלל בשביל הצדקה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום' (ישעיהו לב יז). והוא הדין למי שנוהר במצוה הזאת שלא ללכת לערכאות של גויים, שלא יתגלגל שום הפסד על ידי זה. ה'תורה' ערבה על הדבר הזה. אם אדם הולך בדרכה, הולך ב'דרך התורה', רק טוב ויושר ועושר יהיו לו כל ימי חייו.

צריכים לשנן ולחזור על זה תמיד: מי שהולך בדרך תורה ומצוות לא יפסיד. בשני עולמות הוא לא יפסיד. ה'יצר' אוהב להטעות את האדם: 'אם תעשה כך, איך תרוויח ואיך תשתכר?'. כמו שה'מסילת ישרים' (פרק יא) אומר שיש הרבה בני אדם שהם אומרים: 'בלי שאני אתעסק קצת עם ממון שהוא 'לא כל כך' כשר וישר, אני לא יכול להרוויח מה שאני צריך'. (את הכל

הגוי את מה שהוא עשה.. כיון שהוא חטף כמה 'מטבעות', נמצא שהוא הפסיד כמה 'שקים'..

סיים ה'חפץ חיים' ע"ה: אותו דבר זה לגבי היהודי הזה שהוא 'מקצר' את השבת מכאן ומשם, והוא לא יודע כי השבת היא 'מקור הברכה', (כך אנחנו אומרים בקבלת שבת). ה'ברכה' באה מכח ה'שבת'. הוא מקצר מכאן ומשם, וחושב ש'מרוויח' בכך, והוא למעשה בדיוק כמו אותו גוי, הוא 'הרוויח' כמה 'פרוטות', אבל הוא הפסיד בסוף החשבון את ה'שקים', הוא הפסיד לאין מספר. אותו דבר גם בענין שלנו לגבי 'ערכאות', הוא חושב שהוא מרוויח, אבל הוא מפסיד.

⁷ מי שיראה בפירוש המשניות להרמב"ם (אבות פ"א מ"ח) מה זה 'עורך דין'.. זה 'עוקר דין'.. [וכך היה אומר מורי זקינו איש האלוקים רבי יעקב מונטה וצ"ל זיע"א].

⁸ 'איוב' כשבא 'להמליץ יושר' בעד עצמו, שטוען שהוא צדיק וכל הייסורים שהוא קיבל לא מגיעים לו, (שזה היה הויכוח הגדול בין איוב לרעיו שבאו לנחם אותו, הוא טען: 'אני צדיק, אני חסיד, לא עשיתי שום 'עוון' ושום 'עבירה' ושום 'איסור', מדוע ולמה קיבלתי כאלה 'ייסורים' נוראים?'), אחד המליצות שהוא מליץ יושר בעד עצמו ומשבח את עצמו: 'ובכפי דבק מאום?' (איוב לא ז). לא רק שלא גזלתי מחבירי, אלא אפילו לא 'דבק' בידי.

אומר ה'מסילת ישרים' (פרק יא) תתבונן מה שהפסוק אומר כאן, ממון לא צריך 'לקחת', אם אתה רק מניח את היד על הממון זה כבר 'נדבק' על הידיים, (יש בהם סוג של 'דבק מגע'..). איוב אומר לך, אני לא רק שלא גזלתי, אלא אפילו לא 'נדבק' בי כלום, תראה כמה כף ידי נקיה. וצריך להיזהר מזה.

ה'מוכסים' לוקחים לו... לכן הוא מחפש דרכים אחרות...). 'יד חרוצים תעשר' (משלי י ד), הוא מוכרח לעשות כל מיני חריציות ושקרים כדי להרוויח. זה הבל ושקר. מי שהולך ישר - לא ינוק ולא יפסיד, לא בעולם הזה, וכל שכן לא בעולם הבא.

ואדם צריך להתרגל ולהתחנך בזה. מי שהולך בדרך של 'תורה ומצוות' לא יינזק אף פעם. אלה דברים פשוטים. רק להשתדל בזה ולעמוד בזה וימים ידברו' (איוב לב ז), ימים יוכיחו. אדם ינסה 'חודש נסיון' ויראה שלא ייפסד 'כי הוא זה'. אדרבא תשרה הברכה אצלו. אין ספק בזה, ומפורש במדרש (דברים רבה פר' ד ס"ה): **"אמר הקב"ה שמעו לי, שאין אדם ששומע לי ומפסיד"**.

יסוד גדול בעבודת ה' יתברך מרבינו נסים גירונדי

מצוה לזכור ולהזכיר מה שלמד אותנו הר"ן בתשובה (ס"ע ט), הביא דבריו מרן ז"ל בבית יוסף הלכות מגילה (ס"ו תרצ סעיף י): למה האדם לא יראה את העניינים של 'תורה ומצוות' שלו כמו העסקים שלו בעולם הזה? אדם יתבונן: אם היו באים לאחד ואומרים לו: 'פותחים איזה עסק רווחי, ואתה יכול להרוויח שם אלפים ורבבות, בא ותשתתף, בא ותשקיע כמה מליונים משלך, ומבטיחים לך שתרוויח', וכי מיד הוא יעשה את זה? ודאי שלא. אין מישהו 'בר דעת' שיעשה את זה מיד. למה? הוא מפחד. מי אמר שבאמת העסק הזה 'רווחי', (אולי זה כמו ה'מניות' שאמרו עליהם 'רווחי' ובסוף אפילו 'יצורו על פי צלוחיתו' זה לא שווה?!) וכי לא היה לעולמים אנשים שהשקיעו ולמסדו כל כספם? אומרים לו: 'תברר, תחקור, תבדוק'. ובאמת הוא הולך ומברר, דורש וחוקר בשבוע 'דרישות' ובשבוע 'חקירות', ושואל את פלוני ואת אלמוני, ואת כל ה'מומחים' ואת כל ה'מבינים', ואחר כך הוא רואה ש'הכל בסדר', וזה 'רווחי' באמת. אבל כאן מתעוררת השאלה הבאה: 'מי אמר שהשותף הוא איש אמת? אולי השותף הזה הוא 'איש רווחי'... רוצה להרוויח את הכל לעצמו ולברות... מי יודע?'. הוא הולך לברר על השותף הזה אם הוא 'אדם נאמן' וה'דיבור' שלו 'דיבור', וה'עסק' שלו ב'נאמנות', ואמרו לו חבריו: 'הכל בסדר, אין לך מה לחוש'. וכי עכשיו כשהוא צריך להשקיע את כספו הוא משקיע את הכל בבת אחת? לאט לאט. כמה הוא הוא מפחד ומהסס, לבו נוקפו כל פעם מחדש, הוא חושש 'אולי לא כדאי'... כך זה ההתנהלות של האדם בענייני העולם הזה. מתי שזה 'ממון' שלו, הוא דואג מאד.

אומר הר"ן: למה לא יהיו מעשה המצוות כענייני העולם הזה? לגבי קיום המצוות כל אחד אומר: 'זה בסדר', 'יש מתירים', 'יש מקילים'... (ואם אין מקילים, אומר לך: 'אני מקיל'...). זה ראי ה'פזיזות'. אם אדם זורע 'פזיזות' סופו הוא שיקצור 'חרטה'. [א"ה: וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בקונטרס תפארת חיים (עמוד סב והלאה). ע"ש ב].

פרשת משפטים - בין אדם לחבירו תמיד תהיה ביאצייט של ר' ישראל סלאנט זצ"ל

דבר נוסף ששייך לפרשה שלנו, פרשת משפטים, הפרשה הזו רובה ככולה עוסקת בעניינים של בין אדם לחבירו, 'עבד עברי', ואחר כך 'שומרים', ו'אבות נזיקין', והזהירות שצריכה להיות בבין אדם לחבירו. וצריכים להשגיח בזה היטב. וכבר דורשי רשומות אמרו, שהגאון רבי ישראל מסלאנט זצוק"ל, זיע"א¹⁰, שהוא מסר נפש לחנך לדורות על הענין הזה של 'בין אדם לחבירו', תמיד ה'ביאצייט' שלו יוצא בשבוע של פרשת משפטים, השנה כ"ה שבט זה ביום שבת קודש פרשת משפטים [האידינא תשע"ט: ביום חמישי], כיון שפרשת משפטים זה עניינים של 'בין אדם לחבירו', ור' ישראל ע"ה הוא חינוך והכניס והחדיר לכלל ישראל בדורו את המושג הזה שאדם ידע שיש 'בין אדם לחבירו', ועד כמה צריך להיזהר בהלכות הללו. כמו שאדם לומד שאר ההלכות, (יש הלכות 'שבת' ויש הלכות 'תפלה' ויש הלכות 'ברכת

¹⁰ טעם הדבר שיעבד עברי נמכר בגנבתו

'עבד עברי' הוא אדם שגנב, ואין לו מה לשלם, מה עושים אתו? מוכרים אותו לעבד. וכבר הזכרנו בשם ר' יענקלה ראדיצקובר זצ"ל, שהוא אמר: 'אדרבא, צא וראה, כמה זה מכון הדבר, אם היום אחד גונב מהשני כמה אלפים ורבבות, ואחר כך תופסים אותו ואין לו מה לשלם, מה עושים? ישלחו אותו אולי שנה או שנתיים לבית הסוהר. ואחר כך מה יהיה? אחרי שהוא יצא (ויקבל 'שליש הקלה' כיון שהוא התנהג יפה ב'כלא', הוא לא 'גנב' שם...) הוא יאכל את מה שגנב מקודם, את יגיעו כפיו של חבירו שהוא עשק וגזל אותו. אבל לפי דין תורה, אדם שגנב ואין לך מה לשלם, 'ונמכר בגנבתו' (שמות כב ב), נמכר אותו לעבד, תעבוד, ובוזה תפגע את מה שהשלי נפסד. אין דבר כזה שאתה תהנה ממה שגנבת. הלכת לגנוב כי לא רצית לעבוד - מידה כמד מידה תעבוד!.

המזון'), כך גם יש את הלכות בין אדם לחבירו שנוהגות יום יום ושעה שעה. זה לא רק אם יש לו 'דין ודברים' עם חבירו, אם נשבר לו או שקרה לו איזה 'תאונה' נזכרים שיש 'בין אדם לחבירו', זה נוהג על כל צעד ועל כל שעל, בכל פרט ופרט. והוא חינוך והדריך שיש להיזהר בזה למאד.

מצוה על חשבון השני - אינה מצוה

פעם הזמינו אותו לאיזה 'סעודת מצוה', זה לא היה פשוט בשבילו לבוא, אבל הסכים בכל זאת ללכת, נטל ידיו בצמצום, כמה שנצרך מים בדיק, לא יותר אפילו מעט. ואילו בעל הבית כשנטל את ידיו הוא נטל בשני 'דליים' מים... (לא 'ספל'...). למה? כיון שהגמרא (שבת סב:) אומרת שמי שרוצה להעשיר יש סגולה שישפוך הרבה מים. לכן הוא שפך 'דלי' על כל יד בנפרד, כדי שיחיה עשיר גדול. ובעל הבית התפלא, ר' ישראל שזהיר במצוות ומדקדק עד קצה אחרון, כך עושה נטילת ידיים? זה נטילת ידיים של תשעה באב... שאל אותו אחר כך, 'ימחל לי כבוד הרב שאני מעיר ומעורר, אבל תורה היא וללמוד אני צריך', ילמדנו רבינו, ראיתי אותך עושה נטילת ידיים ב'צמצום', בקושי 'מזלף' מים. הרב ראה אותי, אני שפכתי 'ארבעים סאה' על כל יד... מה הטעם שהרב כל כך צמצם?! אמר לו ר' ישראל ע"ה: 'מחילה מכבודך, מי שואב את המים? אתה הולך ושואב מהבאר? אתה הולך להביא את הדליים מהבאר לבית?'. אמר לו בעל הבית: 'מה פתאום? אני בעל הבית! השואבת זה אשה אחת שהיא ה'טבחי' והיא ה'מבשלת' והיא ה'שואבת', על הכל היא אחראית', אמר לו ר' ישראל: 'ועליה אתה רוצה לגלגל את העשירות שלך?! שהיא תתייגע ותשאב כמה וכמה דליי מים בשביל שאתה תיטול ידיים בשפע? זה לא מצוה! (ואם זה 'מצוה' - זה 'מצוה הבאה בעבירה'...). אם אתה מחמיר - על חשבונך. אם אתה בעצמך הולך ושואב את המים מהבאר, תיטול גם באר שלימה. אבל כשאתה רוצה לעשות 'הידורים' ו'חסידויות' ו'צדקויות' ו'מצוות' ו'סגולות' על כתפיים של חברך - זה כבר לא מצוה!', כך הוא השיב לו.

הרבה פעמים אדם עושה מצוה, וחושב ש'הותרה הרצועה', הכל מותר לו, לא איכפת לו מהחבר שלו. עובר ליד בית הכנסת ושומע את החזן מגיע ל'קדושה', הוא רץ מהר פנימה כדי לצעוק 'קדוש, קדוש, קדוש' וכו', ובדרך - הוא מפיל 'חללים'... העיקר שאחר כך הוא צועק קדוש... תשב בחזק ואל תצטק כלום. אל תרמוס את חבריך. זה לא 'מצוה', ההיפך. אתה עושה מצוה - תעשה בצורה שאף אחד לא יפגע ממנה כלל. אבל ברגע שהשני סובל, זה כבר לא מצוה. ואת זה השריש בכלל ישראל הגאון רבי ישראל מסלאנט זצ"ל. על זה הוא מסר נפש. על העניינים הללו של זהירות בבית אדם לחבירו עד קצה אחרון. זה מה שהוא חינוך והדריך את האדם בחינוך המידות. כאשר אתה עושה מצוות, תיזהר שלא יהיה פסידא וכאב וצער לאחרים. קיום מצוה לא מתיר לאדם לעשות מה שרוצה. צריכים להיזהר בדברים הללו.

זהירותו מפני חשש גאווה

מספרים עליו שבעה שהוא תחיל עם הענין הזה של 'תנועת המוסר', היו כאלה שהתנגדו קצת כנגד הדבר הזה, ופעם הזמינו אותו לומר שיעור באיזה 'בית הכנסת', וכך היה מקובל, שהרב לפני שנכנס לבית הכנסת היה תולה פתק על מה יהיה נושא השיעור, (מראי מקומות), ועל פי זה היה לוקח את הדף והיה אומר את השיעור שלו, לפי מה שהוא נתן למעיינים ולמי שירצה להתכונן לקראת השיעור ידע על מה השיעור יהיה. וכך היה, הוא עלה לבימה כשהגיע הזמן של השיעור, והביאו לפניו את הפתק, ואומרים שהיה שם מאה מראי מקומות ציונים בתלמוד! שיעור אדיר זה היה. ובתחילת השיעור, לפני שהוא התחיל, ראו אותו שהוא 'החוויר', נעשה כ'סיד', איזה רגעים עמד בדומיה, ורק לאחר מכן התחיל למסור את השיעור בגאונות אדירה.

אמנם צריך לדעת איך לשעבד אותו, 'כל הקונה עבד לעצמו, כקונה אדון לעצמו', יש הרבה פרטי הלכה לדעת איך להתנהג אתו, אסור לזלזל בו, צריך להתנהג אתו בכל הלכות דרך ארץ, הרי הוא יהודי. אם יש לרבו כר אחד שהוא ישן בו בלילה, הוא צריך לתת את זה לעבד, (והאדון יישאר ער... שלא יישן...). אם בעל הבית אוכל 'בשר' ו'דגים', הוא חייב לתת לו אותו דבר, הוא לא יכול לומר לו שיאכל דברים פשוטים. כך אומרת הגמרא במסכת קידושין (כב.). וראה לשון הזהב של הרמב"ם הלכות עבדים (פ"א ה"ט ושם פ"ח ה"ח). ע"ש.

¹⁰ הוא נפטר בכ"ה שבט, שנת תרמ"ג, השנה ימלאו 102 שנה להסתלקותו לחיי עד. (האידינא תשע"ט: 136 שנה להסתלקותו). [א"ה: וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בקונטרס תפארת חיים (עמוד עט והלאה) על הגאון רבי ישראל סלאנט זצ"ל. ע"ש].

אחר כך שאלו אותו התלמידים שיסביר להם פשר דבר, מדוע שתק ו'החוריר' בתחילת השיעור? והתברר שהיו איזה אנשים שהחליפו את הדף עם המראי מקומות, הם ידעו שהרב יבוא והוא הכין על דף זה, על סוגיא זו, הוציאו את הדף הזה, כתבו דף אחר, ורשמו מראי מקומות סתמא בלי קשר ביניהם, גמרא מסכת זו וגמרא זו, ובדף זה וזה וכו', סתם ציונים. רצו לראות מה ר' ישראל יעשה, הרי הוא לא ידע ויהיה לו בושה. אבל ר' ישראל מיד כשעלה לבימה 'תפס' ששינו את את כל ה'מראי מקומות' שהכין, והתחיל אצלו מאבק פנימי, האם למסור את השיעור, או כדאי שהוא ירד. מה צדדי הספק? הוא פחד שאם הוא יגיד את השיעור עכשיו, אולי יהיה משהו בתוך עמקי לבבו שיגיד ר' ישראל מי כמוך, החליפו לך מאה מראי מקומות ואתה יכול להגיד מיד שיעור חדש, אשריך וטוב לך, ומפני שיהיה לו את ה'נגיעה' הזו ה'דקה מן הדקה' של החזקת טובה לעצמו, לכן באותם רגעים הוא עיין האם באמת כל מה שהוא אומר הכל לשם שמים, או שחלילה יש אחוז 'דק מן הדק' עד אין נבדק' של איזה נגיעה פרטית אצלו, וכשנתברר אצלו שבאמת כל מגמתו וכוונתו היא לשם שמים, הוא קם ואמר את השיעור, למרות שהחליפו לו את כל המראי מקומות, והוא צריך למסור שיעור לפי הסדר הזה, בשבילו זה היה קל, הרי הוא היה 'שר התורה', זה לא אצלו 'נפקא מינה' ה'מראי מקומות'.. אבל הוא היה 'שר התורה', הכל אצלו הולך בקל.

גאונותו וגדלותו בתורה

ובאמת ר' ישראל היה גאון עולם, מה נאמר ומה נדבר, הגאון ר' חיים בריסקער זצ"ל היה אומר, כי שלושה גאוני ארץ, גאוני הגאונים, היו בדורו, הראשון, אבא שלו, הגאון בעל 'בית הלוי' (וכבר דיברנו עליו לא פעם) - וראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ט, פרשת ויחי תשע"ט, עמוד יז), והגאון רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל (והזכרנו מההספד של תלמידו עליו - ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק יב, פרשת בא תשע"ט, עמוד כד והלאה), והגאון רבי ישראל סלאנט זצ"ל, שהם היו ענקים שבענקים, גדלות בתורה שאין לשער ואין לתאר. ר' ישראל ע"ה היה יודע ש"ס עם תוספות בעל פה. ידע את כל התלמוד כולו גפ"ת - גמרא רש"י ותוספות - בעל פה מילה במילה. אצלנו זה לא 'מצוייר' כך, חושבים שר' ישראל היה איזה איש מוסר וכו', לא יודעים על הגדלות בתורה שלו, אין לשער בכלל.

הוראתו על חשש פיקוח נפש

בזמנו בשנת תר"ט בוילנא, כשר' ישראל היה בן שלושים ושמונה, פרצה (ל"א) מגיפה בעיר וילנא, 'חולירע' (בר מינן)¹¹. ובאותו שנה ב'יום הכיפורים' הייתה שאלה גדולה מה לעשות, הרי אם לא יאכלו, יהיו בצום, ייחלשו, ויש סכנה שחלילה החולי יתגבר ויתפשט יותר. ודעת ר' ישראל הייתה שצריכים לאכול, כיון שהתורה אמרה 'וחי בהם' (ויקרא יח ה) ולא שימות בהם (יומא פה:), פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. מי אמר שצריכים לצום? הבורא יתברך. והוא זה שציווה השנה לאכול ביום הכיפורים מפני פיקוח נפש. וביום הכיפורים עמד ר' ישראל בבית הכנסת הראשי בעירו, אמר להם: 'על דעת המקום ברוך הוא, כל אחד ואחד חייב ביום הכיפורים הזה לאכול ולשתות, שאם לא יאכל וישתה יש חשש של סכנת נפשות בזה!', והוא בעצמו הוציא ולקח 'עוגה' ובירך לפני כולם 'בורא מיני מזונות' ואכל. ראו כולם שאפילו ר' ישראל שהיה שר התורה, ושהוא מודקדק במצוה קלה כבחמורה עד קצה אחרון - אף על פי כן אוכל ביום הכיפורים, כולם אכלו.

ואחר כך יצא על ה'פסק' הזה רעש גדול, כמה מהרבנים שבעירו לא הסכימו להתיר 'כללי' כזה, אם יש שאלה לגבי יחיד, יש לדון בה לגופו של אדם, אבל לא להתיר 'היתר כללי' לכלל הציבור כולו. ור' ישראל פרסם שימסור שיעור, וכל התלמידי חכמים שבעיר באו לשיעור, חשבו שמסתמא הוא יסביר על סמך מה הוא קבע את ה'פסק' הזה להתיר כללי לכל הציבור כולו.

¹¹ ר' ישראל נחלץ חושים להציל את היישוב שם, הוא לקח ארבעים או שלושים אברכים צעירים, בחורים, והתפקיד שלהם היה לטפל בכל מי שנעשה חולה, הוא ארגן מעין בית חולים פרטי עם מיטות ורפואות, וכל מי שהיה חולה היו מטפלים בו. והוא הבטיח לאבות של הבחורים הללו, 'אני ערב, על הכתפיים שלי, שאני לוקח אותם ויחזיר אותם בריאים ושלמים! לא יאונה להם כי הוא זה!', ובאמת כך היה, אף אחד מהבחורים הללו לא נדבק במחלה של ה'חולירע' (או מחלות אחרות). והם טיפלו והצילו שם נפשות בלי סוף.

¹² הכרתי יהודי שהיה דבוק ב'חמדת הממון', וכל עניינו היה תמיד רק לאסוף כסף מכל מיני אנשים, תמיד היה מבקש כסף מכולם, היה תובע בפה מלא, 'תנו לי, ויעוד תתנו לי, וראיתי בזקנותו (אני ראיתי בעיני) שהיה הולך לבקש כסף כהרגלו, והיו

אבל ר' ישראל עמד, ובמשך שש שעות רצופות הוא אמר פלפול אדיר בענייני 'טומאת נגעים'. פלפול שאין כדוגמתו, בעמקות אדירה בסוגיות הללו. (יש כאלה שלא מבינים מה זה בכלל 'טומאת נגעים'..). ראו כולם שבאמת 'ידי רב לו', משכמו ולמעלה בחכמת התורה.

במה התעסק סמוך לפטירתו

מספרים עליו שקודם פטירתו - הוא נפטר בעיר 'קניגסברג' (עיר שם בחוצה לארץ) - הוא הרגיש שהוא עומד להיפטר, אבל אף אחד מבני המשפחה, או מהתלמידים (ר' איצ'לה והסבא מקעלם) לא היה אתו, אלא הוא היה שוכב חולה בבית של איזה מישוה, יהודי פשוט. וברגעים האחרונים, בשעה האחרונה שלו, שהוא יודע שעוד רגע קט הוא עולה ל'בית דין של מעלה', (אשר כל ימיו הוא היה חדר חדרה עצומה ואדירה מ'עוון' ו'יום המשפט', כל ימיו היה ב'חלחלה' מפני ה'משפט' ב'בית דין של מעלה', תמיד הוא עורר 'מה נשיב ביום פקודה', רואים בכתבים שלו, ב'איגרת המוסר' שלו, וב'מכתבים' שלו בספר 'אור ישראל'), ובשעה האחרונה שלו, (שודאי שכל כולו היה קדש קדשים לה' אלהים, כל כולו היה מונח במחשבות של 'תשובה' אמתית מעומקא דלבא), מה הוא עשה? במה הוא התעסק? הוא קרה לאותו יהודי שהיה שם בבית, והתחיל לדבר אתו, אמר לו: 'העולם יש להם פחד מה'מת', מפחדים מהמת. אבל תדע לך שה'מת' לא עושה כלום.. (לא ראינו אף 'מת' שהזיק למישהו.. הוא לא 'נושך'..), תדע לך שהחרדה הזו אין לה שום בסיס הגיוני וטבעי שיש מה לפחד מה'מת'. אבל כך זה, אדם שיודע שבחדר הזה יש 'מת' הוא כולו מתיירא ומתפחד. תשאל אותו: 'על מה אתה מפחד? וכי ראית שהוא קם?.. הוא לא קם.. אם כן ממה הפחד שלך?'. הוא לא יודע בעצמו. אבל זה ההרגשה. אבל האמת היא שאין מה לפחד כלל'. כך הוא התחיל ל'הרגיע' את אותו יהודי, כיון שהוא הרגיש שעוד רגע קט הוא עומד להיפטר מן העולם, ואותו יהודי יצטרך להישאר אותו, כי לעזוב אותו הוא לא יעזוב, והוא ישב ב'חיל' ו'חלחלה' ו'רעדה', ונמצא שר' ישראל גורם לו להצטער, לכן היה צריך להפסיק את כל המחשבות של 'תשובה', ולדאוג לטובתו של היהודי, להרגיע ולעודד אותו שאין לו מה לדאוג ומה לירא ומה לחרוד. זה אדם שכל כולו חושב על השני. לכן נפטר בפרשת משפטים.

'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם'

העיד תלמידו ר' איצ'לה בלאור זצ"ל שהוא חקר ובייר, וה'משפט' האחרון של ר' ישראל קודם פטירתו היה, 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם' (אבות פ"ד משנה כא). והוא דקדק דברי המשנה, לא כתוב 'מוציאים את אדם מן העולם', אלא 'מוציאים את האדם מן העולם', האדם (בה"א הידיעה), בא ללמדנו שאפילו יהיה הגדול שבגדולים, אבל עדיין הקנאה התאוה והכבוד יכולים להוציא אותו מן העולם. צריכים להיזהר ולעבוד על הדברים האלה היטב. ואם לא יעבור עכשיו כל כמה שידקדק וישתדל בדבר הזה יהיה קשה לו יותר. אם אדם לא עובד מתחילה - כאשר הוא יתרגל לזה, זה יהיה דבוק ומושרש בו¹².

לימוד ספרי מוסר ויראה - להתעורר שעה אחת קודם לשוב בתשובה

זה מה שלימד אותנו ר' ישראל, לימוד ספרי 'יראה' וספרי 'מוסר', זה מה שמועיל, ולא להיות 'פתי', לחשוב ולדמיין שהוא עושה מה שצריך לעשות. ידוע המעשה שפעם הוא אמר שיעור על מידת ה'בטחון', כמה המידה הזו מעולה, 'הבוטח בה' חסד יסובבנו' (תהלים לב י)¹³, והוא אמר שמי שבוטח בבורא יתברך ברמ"ח איבריו וש"ס גידיו שהוא באמת זן ומפרנס לכל, ובידו הכל, והוא מאמין באמונה גמורה ושלמה בזה, הוא בוטח בזה מאה אחוז - לא יחסר לו מזונות. הקב"ה ימציא לו סיבות שיהיה לו פרנסה בנחת. והיה שם איזה 'צבעי' בעיר שהוא שמע את השיחה של הרב, ואמר לבני

נותנים לו, אבל מרוב חוליו ומרוב חלישותו לא היה יכול לתפוס ביד, היו מניחים לו ביד כסף וזה היה נופל לו, והיו צריכים להרים ולהניח לו עוד הפעם ועוד הפעם בתוך היד עד שהיה מצליח לתפוס את הכסף. ואף על פי כן הוא לא הפסיק מללכת ולבקש עוד כסף. אתה רואה בעצמך שאתה כבר לא יכול לקחת, אין לך אפילו כח לאחוז בזה, אבל הוא ממשיך. למה? כי הוא כבר 'שבו' בתאוה הזו של ה'ממון', הוא לא יכול להפסיק. בבוקר בבוקר, מיד כאשר זורחת השמש הוא כבר רץ למלאכתו.. חבל לו על הזמן.. רח"ל.

¹³ ויש דבר פלא פלאות במדרש שוחר טוב (מזמור לב, ג), 'הבוטח בה' חסד יסובבנו', ואפילו רשע! אפילו רשע, אבל הוא בוטח בה', הוא יזכה ליחס יסובבנו'. [ונתבאר במקומו בס"ד].

בטחון אמיתי בבורא יתברך

צריך שהבטחון בבורא יתברך יהיה בטחון אמיתי. לא בטחון מזוייף. 'בטחון' זה דבר גדול. אבל זה לא קל. צריכים ללמוד את העניינים הללו, ילמד ב'חובות הלבבות' על הבטחון. זה לא דבר קל ופשוט, כמו שאמרו: אסור לאדם שילבש בגדים שאינם מתאימים לו (וראה מסילת ישרים פרק יא). צריך להכיר את ערכו וללכת לפי ערכו. ו'הבא להיטהר מסייעין בידו'.

המבחן לענוותן אם הוא ענוותן אמיתי או לא

וכך זה בכל המידות כולם, יש מידות אמתיות, ויש מידות מזוייפות, יש לכל מידה שני צדדים (כמבואר על פני כל ספר ארחות צדיקים). במידת ה'ענווה' יש ענווה כשרה, 'ונחנו מה' (שמות טז ז), שאדם מרגיש בעצמו את אפיסות ערכו. וכנגד זה יש מידת הענווה שהיא מזוייפת. מה הבחינה בניהם? איך אדם ידע אם הוא באמת ענוותן אמיתי או שזו ענווה מזוייפת? יש לנו כלל - כך לימד אותנו הגאון מהרש"ם בשם רבותיו - אם אדם אומר על עצמו שהוא באמת כלום, 'ונחנו מה', 'אפס אפסים', ואת חבירו הוא מכבד, הרי זה סימן שהוא ענוותן אמיתי. אבל אם הוא אומר 'אני אפס' - אבל החבר שלי הוא אפס אפסים' (או פחות מזה...), זה ענווה מזוייפת. זה לא ענווה אמיתית. כי את החבר שלך אתה צריך לכבד ולתת לו את כל הכבוד שמגיע לו. אמת היא שאתה 'בן מלך', כמו שהגמרא (שבת סז.) אומרת 'כל ישראל בני מלכים הם'. (ויש הרבה שתובעים את זה בפה מלא... 'תחלוק לי כבוד, אני בן מלך...'). אבל אל תשכח שהחבר שלך הוא גם בן של מלך... תחלוק לו גם את הכבוד הראוי לו. ה' יהיה בעזרנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ביתו: 'אני מקבל על עצמי להיות בוטח אמיתי, והקב"ה ייתן לי את הפרנסה שלי ברווח ולא בצמצום', מה עשה? הלך וקנה שטר הגרלה 'מפעל הפייס' (שזה היה שם פעם בחצי שנה בערך, והזוכה היה מרוויח מאה אלף רובל, סכום אדיר בימים ההם, היה יכול להיות 'רוטשילד'...), 'בזאת אני בוטח', אני כבר לא יוצא למלאכה, אני אשב בבית ואקרא תהילים, ומכאן תבוא הישועה. וכך היה, ישב בביתו הפסיק לצאת למלאכתו ולעבודתו. שבוע הראשון גמרו את כל ה'מזומנים' שיש בבית, בשבוע שני אמרו לו 'כסף מנלן? תצא לעבודתך', אמר להם: 'בשום פנים לא, אני בוטח בה', תמכרו את הכסאות, תמכרו את השטיחים, תמכרו את הוילנות, תמכרו את עצמכם... תמכרו הכל - אני לא הולך לעבוד! ובאמת זה מה שהם עשו, הלכו ומכרו מרכושם, עד שגם זה נגמר. אמרו לו בני הבית: 'אין פרנסה, אין אוכל ושתיה!'. אמר להם: 'אל תדאגו, אני בוטח בה', עוד מעט יבוא התאריך של ההגרלה ואני ארוויח!'. הלכו וסיפרו לר' ישראל על יהודי זה שקנה מידת הבטחון באמיתות. אמר ר' ישראל 'בא נבדוק אותו', בא אליו, דיבר וחקר אותו, התגלגלה השיחה על דא ועל הא, אומר לו ר' ישראל: 'שמענו עליך שכך וכך הענין, שאתה באמת בוטח וכו', וכבר הכנת לעצמך את השטר הזה שתרוויח ותזכה בו במאה אלף רובל. ובכן, אני נותן לך מזומן תשעים וחמש אלף רובל אם אתה נותן לי את השטר שלך!', אמר לו: 'אדרבא, זה עסק טוב, תקח'. אמר לו ר' ישראל: 'אתה לא בוטח אמיתי בה'! בוטח אמיתי לא יהיה מוכן להפסיד אפילו פרוטה אחת, אם הוא יודע שזה בוודאי יגיעו לו. מי מסכים לתת שטר של מאה אלף רובל בעבור תשעים וחמש אלף רובל? רק מי שאין לו ידיעה באמת שזה שלו, שהוא לא 'מאמין' באמת שהוא יזכה בזה. זה לא 'בטחון'. תחזור לעבודתך ולמלאכתך!..